

17. SIMPOZIJ PROFESORA TEOLOGIJE

Nasilje i otkupljenje u Svetom pismu

STJEPAN BALOBAN

U Zagrebu, na Fratrovcu, održan je od 13. do 14. travnja 1993. tradicionalni simpozij profesora teologije hrvatskoga govornog područja, koji se već 17 godina organizira u uskrsnom tjednu. Prošle, 1992. godine simpozij nije održan zbog ratnih neprilika. Ovogodišnji simpozij okupio je 43 sudionika. Osim profesora s Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, koji organizira simpozij bili su predstavnici FTI-a D.I. u Zagrebu kao i predstavnici svih teoloških učilišta hrvatskoga govornog područja. U radu simpozija ove godine sudjelovala su dvojica naših hrvatskih profesora koji žive i rade u inozemstvu: prof. dr. Ivan Fuček (P.U.G., Rim) i dr. Josip Sabol (Darmstadt). Simpozij se odvijao u kući otaca isusovaca na Fratrovcu.

Sudionike simpozija pozdravio je dekan KBF-a prof. dr. Juraj Kolarić, a uvodnu riječ održao je tajnik za organiziranje simpozija profesora teologije izv. prof. dr. Tomislav Ivančić. Predsjedatelji i voditelji diskusija na simpoziju bili su doc. dr. Mato Zovkić (prvi dan) i doc. dr. Josip Baloban (drugi dan). Zapišničar je bio dr. Stjepan Baloban.

Veoma zanimljivu temu *Nasilje i otkupljenje u Svetom pismu* na stručan i po pristupu i obradi nov način obradio je gost-predavač prof. dr. Raymund Schwager, D.I. Prof. Schwager švicarski je isusovac rođen 1935. godine. Studirao je filozofiju u Njemačkoj (Pullach kraj Münchena), a teologiju u Francuskoj (Fourviér kraj Lyona). Doktorirao je iz teologije u Fribourgu u Švicarskoj. Od 1970. do 1975. djelovao je u redakciji švicarskog časopisa »Orientierung« (Zürich), a od 1977. redoviti je profesor na Teološkom fakultetu u Innsbrucku. Predstojnik je Instituta za dogmatsku i ekumensku teologiju na Teološkom fakultetu Sveučilišta u Innsbrucku (Austrija). Objavio je više knjiga i mnoštvo članaka.¹ Osobito područje njegova zanimanja je soteriologija (nauka o otkuplje-

¹ Navodimo neke njegove knjige koje se odnose na tematiku simpozija a koje je prof. dr. Raymund Schwager darovao KBF-u u Zagrebu: *Brauchen wir einen Sündenbock? Gewalt und*

nju). Trenutno je predsjednik međunarodnog društva »Colloquium on Violence and Religion« i voditelj radne skupine teologa dogmatike i fundamentalne teologije njemačkoga jezičnog područja.

Iz nekoliko osnovnih podataka o životu i radu prof. Schwagera možemo zaključiti da je riječ o čovjeku široke naobrazbe koji može kompetentno progovoriti o veoma zahtjevnoj i izazovnoj temi: nasilje i otkupljenje u Svetom pismu.

Različiti teološki pravci koji su se razvili u posljednja tri desetljeća (npr. politička teologija, teologija izazvana holokaustom židovskog naroda u drugome svjetskom ratu, teologija oslobođenja, feministička teologija, ekološka teologija) pokazuju zajedničku želju baviti se teologijom iz perspektive žrtava. Prema gostu-predavaču navedeni smjerovi u teologiji ne posjeduju dovoljno razrađene teorije s obzirom na izvore nasilja i problematiku žrtve. Puno sveobuhvatniju teoriju odnosa nasilje – žrtva nudi René Girard, francuski književnik, od 1969. godine obraćenik na kršćanstvo, koji kao profesor živi i djeluje u Sjedinjenim Američkim Državama. Schwager se kao teolog već duže vrijeme bavi teorijom Renée Girarda, primjenjujući je na Sveto pismo. Pod tim je vidom gost-predavač na simpoziju u Zagrebu održao tri predavanja, nakon kojih su slijedile veoma plodne diskusije. Prvo predavanje približilo je teoriju Renée Girarda. U interpretaciji dr. Schwagera Girardova teorija polazi od antropološke pretpostavke da je oponašanje jedna od osnovnih reakcija u ljudskom ponašanju. Oponašaju se ne samo izvanjske stvari nego i želje i ciljevi. Nastojanje koje oponaša neko drugo nastojanje, koje Girard naziva *mimesis*, nije autonomno, već se spontano orijentira prema željama svoga uzora. Ali, ako netko počinje zahtijevati isti objekt kao i njegov uzor, tada nastaju odnosi suparništva. Uzor i učenik smjenjuju se i gube u rivalstvu, koje se lako može pretvoriti u nasilje. Primjenjujući taj proces na društvenu razinu, Girard zaključuje da su tradicionalna društva, koja su bila organizirana strogo hijerarhijski, bila djelotvorna zapreka neograničenom širenju oponašanja i suparništva. Girardova je hipoteza: upravo ono instinktivno ponašanje koje stvara problem vodi k njegovu rješavanju! Oponašanjem se ljudi bez svoje volje uvlače u suparništva i agresije. Istim oponašanjem nasilje će nestati, ali to će se, nažalost, dogoditi na račun žrtve. Oponašanje je kao lijek, otrov i sredstvo za liječenje. Nasilje se ne može nadvladati dobrom voljom, nego se ono kolektivno prazni na nekoj slučajnoj žrtvi (ova žrtva može imati posebne karakteristike, npr. tjelesno upadljiva ili na rubu društva, zbog kojih se kolektivna agresija usmjerava na nju). Jedan mora izdržati da bi kasnije nastao mir za sve. Girard to naziva mehanizmom žrtvenog jarca (razlika je između rituala žrtvenog jarca u kojem se žrtva svjesno prenosi na životinju i mehanizma žrtvenog jarca u kojem se agresivnost instinktivno *prazni* na jednoj žrtvi) u kojem vidi osnovni mehanizam funkcioniranja ljudskog društva sve do našeg vremena.

Erlösung in den biblischen Schriften, München, 1978; *Der wunderbare Tausch. Zur Geschichte und Deutung der Erlösungslehre*, München, 1986; *Jesus im Heilsdrama. Entwurf einer biblischen Erlösungslehre*, Innsbruck-Wien, 1990; *Dramatische Erlösungslehre. Ein Symposium. Herausgegeben von Jozef Niewiadomski und Wolfgang Pulam*, Innsbruck-Wien, 1992.

U svojem načinu razmišljanja Girard dolazi do izvora sakralnoga. Izvorno sakralno iskustvo prema njemu je ekstatično iskustvo unutar neke grupe, u kojem usred agresije koja ugrožava život nastupa čudesan mir, i to time što se odbacuje i ubija neko biće koje se čini izvanzemaljskim i koje je istodobno prokletu i ono koje donosi blagoslov. U tom kontekstu Girard objašnjava i ritualne žrtve. Girardova pretpostavka da krvne žrtve treba tumačiti kao pražnjenje od agresije, izazvala je mnoga suprotstavljanja drugih istraživača. Kao pojašnjenje njegove teorije valja naglasiti da on razlikuje arhaične od veoma razvijenih religija. Za ove posljednje donosi posebno tumačenje, a prema Girardu sveto je puno više od sakralnoga. Među brojnim razmišljanjima i pitanjima koja su slijedila nakon prvog predavanja bila su i ova: o ulozi grupe i općenito psihologije u Girardovoj teoriji; u kojoj mjeri Girard donosi kritiku moderne, a u kojoj pripada postmoderni; o kolektivnom strahu; o slobodi čovjeka i o istočnom grijehu; o kakvoj je državi riječ u Girardovoj teoriji.

U sljedeća dva predavanja Schwager je primijenio Girardovu teoriju na Sveto pismo Starog i Novog zavjeta. U predavanju o Starom zavjetu pošao je od konstatacije kako problematika nasilja u Starom zavjetu zauzima važno mjesto. U svom istraživanju prof. Schwager naišao je na 600 mjesta koja izričito govore o tome da narodi, kraljevi i pojedinci napadaju druge ili da ih ubijaju, kao i na više od 1000 mjesta u kojima se govori o osveti ili o Božjoj upotrebi sile. Kako to objasniti? Prema predavačevu izlaganju riječ je o tome da Božja Objava postupno ulazi u religiozni sakralizirani svijet, tako da je u starozavjetnim tekstovima pomiješana arhaična tradicija s novim događanjem Objave. Upravo u ostacima starih sakralnih tradicija jako je naglašeno nasilje.

U predavanju o Novom zavjetu dr. Schwager, zajedno s Girardom, predlaže dramatično tumačenje evanđelja. Isusova je poruka prouzrokovala sukob koji je rastao i koji je doveo do njegove nasilne smrti nakon što su nastupili neočekivani događaji. Ako se krene od ovoga konfliktnog događanja, onda bi se događaji oko Isusa mogli podijeliti u nekoliko činova poput neke drame. Prvi čin, Isusova poruka o blizini kraljevstva Božjega. Drugi čin, odbijanje njegove poruke na koje Isus odgovara naviještanjem suda. Treći čin, križ i sud nad grijehom. Taj čin pokazuje da u Isusovoj poruci i sudbini nije riječ o uobičajenom obliku suđenja. Sud se ne izvršava nad krivcima, nego onaj koji ga je najavio biva osuđen – »sudac biva osuđen«. Tako sud nad grijehom doživljava neočekivan preokret. Isus na nasilje ne odgovara nasiljem, već se predaje za svoje neprijatelje. Isus na udarce odgovara svojim predanjem i time grešnicima otvara sasvim novi put do nebeskog Oca. U dramatičnom tumačenju evanđelja četvrti čin jest Uskrs kao presuda nebeskog Oca, a djelovanje Duha i nova zajednica kao peti čin. Schwager je završio predavanje konstatacijom kako Girardova teorija pomaže u pronalaženju rješenja za niz teoloških problema (npr. precizniji nauk o otkupljenju, kako treba shvatiti Božje djelovanje u povijesti, itd.). Nakon drugog i trećeg predavanja slijedile su diskusije u kojima su osobito hrvatski bibličari postavljali više zanimljivih i kritičkih pitanja s obzirom na primjenu pojedinih tekstova Svetoga pisma na teoriju koju je predavač obrazložio.

Završna diskusija pokušala je izloženu tematiku konkretizirati na situaciju izazvanu agresivnim ratom protiv Hrvatske i Bosne i Hercegovine. U veoma živoj i plodnoj diskusiji prof. Schwager je objasnio trenutno raspoloženje i stav Europe koji se velikim dijelom temelji na kalkulacijama, pretpostavkama i interesima. Nasuprot tome, hrvatski teolozi, polazeći od iskustva u kojem žive, oštro su kritizirali stav ne samo političkih struktura Europe nego i držanje mirovnih pokreta, intelektualaca i teologa intelektualaca koji zarobljeni u svoje sheme djeluju u svojim procjenama nedorečeno i često površno, ne pokazujući temeljnu solidarnost s ugroženim čovjekom. Hrvatski narod dugo je vjerovao u demokraciju na Zapadu. Međutim, još uvijek umiru tisuće nedužnih ljudi i djece. Ne umiru li time i ideali u koje Zapad vjeruje? Zacijelo će prof. Schwageru susret s hrvatskim teolozima biti od velike koristi za objektivnije procjene naše trenutne situacije. Valja naglasiti da je zbog gosta-predavača koji ne govori hrvatski, simpozij održan na njemačkom jeziku. Sudionici simpozija pokazali su ne samo vladanje nama stranim jezikom već i izuzetno snalaženje u teološkim gibanjima našega vremena.

Iduće godine simpozij će se održati na istome mjestu, a raspravljat će se o temi koju je predložio prof. dr. Tomislav J. Šagi-Bunić, a koja glasi: *Civilizacija ljubavi*.

Prof. Schwager je na simpoziju ukazao na podrijetlo nasilja u tekstovima Svetog pisma. Ono proizlazi iz starih sakralnih tradicija. Nasilje je i danas prisutno na raznim stranama svijeta. Ono je velikim dijelom došlo do izražaja u okrutnom ratu protiv Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Na kraju ovog simpozija postavlja se pitanje: Koliko je nasilje u postupcima agresora rezultat arhaičkoga i ostataka prošlosti? I drugo, ne manje važno, pitanje: Koliko je otkupljenje po žrtvi Isusa Krista zaživjelo u narodu koji se poziva na pravoslavnu tradiciju, a svojim postupcima nasilja podsjeća na ostatke starih sakralnih tradicija?